

RĪGAS PLĀNOŠANAS REĢIONA EKONOMIKAS PROFILS

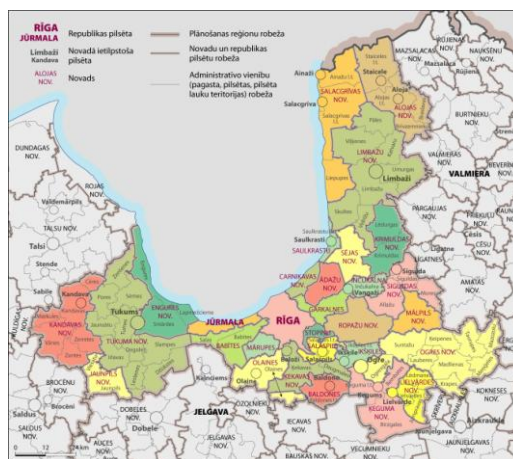
KOPSAVILKUMS

PAMATINFORMĀCIJA PAR REĢIONU

Platība	10 435 km ²
Iedzīvotāju skaits (2010)	1 099 907
Iedzīvotāju blīvums	105 cilv/km ²
Reģiona centrālajā daļā (Rīga, Jūrmala, Pierīga)	280 cilv/km ²
Iedzīvotāju skaita izmaiņas (2005-2010)	0,3 %
Dzimuma struktūra (2009)	54,7 % sievietes 45,3 % vīrieši
Darbspējas vecuma iedzīvotāji (2009)	66,1 %
Bezdarba līmenis (2010)	10,3 %
Aktīvās tirgus sektora statistikas vienības (2008)	66 156
Jaundibināto uzņēmumu skaits (2009)	6 670
IKP (2007)	8 986 Ls/iedz.
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (2009)	338 Ls/iedz.
Pašvaldības	Rīga Jūrmala 28 novadi

RĪGAS PLĀNOŠANAS REĢIONS EIROPĀ

REĢIONA ADMINISTRATĪVĀS TERITORIJAS

REĢIONA RESURSI

Ģeopolitiskie resursi

Rīgas plānošanas reģiona novietojums valsts centrā, Centrāl-Baltijā, Krievijas un Rietumeiropas saskares zonā, Baltijas jūras reģionā, kam tiek paredzēta strauja izaugsme tuvākajās desmitgadēs rada ģeopolitisko attīstības potenciālu. RPR raksturīgas ilglaicīgas kultūrvēsturiskās saites ar kaimiņu valstīm. Daudzveidīgais mantojums var tikt izmantots kā priekšrocība biznesa saišu dibināšanai un investīciju piesaistei. Padomju laikā Rīga saistījās ar „rietumu” pasaules kultūru, pašlaik tā iegūst Rietumu kultūras „austrumu” identitāti. Būtiski, lai šis duālisms atrastu savu izmantojumu par labu reģiona un visas valsts attīstībai.

Cilvēkresursi

Rīgas plānošanas reģionā dzīvo 1,1 milj. cilvēku, jeb gandrīz puse no Latvijas iedzīvotājiem. Šāda koncentrācija ir liela Latvija mērogam, tomēr starptautiski – tas var izrādīties nepietiekoši. Te svarīgākās ir cilvēku zināšanas un prasmes, kas var rezultēties produktu konkurētspējā. Reģions valstī koncentrē absolūti lielāko daļu no augstākās izglītības iespēju un zinātnes potenciāla. Būtisks ir darbaspēka prasmju līmenis, ko ietekmē augstākās un profesionālās izglītības „piedāvājums” un mantotā darba kultūra. Daudznacionālais sastāvs ir uzskatāms par attīstības priekšrocību. Cilvēkresursu izvietojumā izveidojusies koncentrācija Pierīgā – tiešā Rīgas tuvumā, turpretim, nomalēs vērojama depopulācija.

Problēmas saistās ar iedzīvotāju skaita samazināšanos, tautas novecošanos, ārējo emigrāciju, kas samazina perspektīvos darbaspēka resursus nākotnes izaugsmei. Tuvākajos gados ievērojami samazināsies izglītojamo skaits visos mācību līmeņos. Esošā reģiona nosacīti labvēlīgā demogrāfiskā situācija citu reģionu vidū var tikt zaudēta tuvāko gadu laikā, kas rada jautājumu par turpmāko valsts izglītības un migrācijas politiku.

Dabas un kultūras resursi

RPR ir galvenie dzīvību nodrošinošie un vairāki komerciālie resursi. Reģionā nodrošināti pazemes ūdens krājumi komunālajām vajadzībām, ir ievērojamas lauksaimniecības teritorijas (1/3 no RPR teritorijas) un meža zemes (1/2 no RPR teritorijas), ievērojamas ir purvu platības. Unikāla ir Rīgas līča, 3 lielo upju, ezeru un ūdenskrātuvju sistēma, kas ļauj veidot iekšējos ūdensceļus. Derīgie izrakteņi – ģipšakmens, kūdra, smilts – grants, dolomīts, ārstniecības dūņas un ūdeņi piemēroti komerciālai izmantošanai.

Dabas vērtības – neapbūvētās piekrastes kāpas, meži, smilšu pludmale, lagūnezeri, NATURAs vietas ieņem nozīmīgu vietu Eiropas mērogā. Pilsētu centri (īpaši Rīgas vēsturiskais centrs), tradicionālā lauku apbūve veido pamatu tūrisma produktam. Svarīga ir nemateriālā kultūra. Bieži dabas un kultūras resursus neskata kā kapitālu, to pretstatot cita veida kapitāliem.

Finanšu resursi un investīcijas

RPR finanšu resursu galvenie veidi ir pašvaldību budžeti, valsts atbalsts, t.sk. ES fondu finansējums un privātās investīcijas. Investīciju iespējas nosaka vairāki apstākļi - Valsts investīcijas nosaka valsts finanšu situācija, maksājumu bilance, ārējais parāds, valsts starptautiskās saistības; pašvaldībām – tās ir budžeta veidošanās īpatnības un ieņēmumu izpilde, aizņemšanās iespējas, maksājumi par kredītiem; privātajam – banku kreditēšanas iespējas, pašu investējamais kapitāls; ES – attiecīgās programmas investīciju atbalstam, līdzfinansēšanas nosacījumi, valsts un ES atbalsta prioritātes.

Valsts parāds aizdevējiem, negatīva maksājumu bilance, valsts kurss uz eiro, kam seko stingra fiskālā politika, atstās ietekmi uz valsts finanšu resursiem un iespējām investēt tuvāko gadu laikā.

Pēc administratīvi teritoriālās reformas izveidojušās pašvaldības ar ļoti atšķirīgām investēšanas iespējām. Pēdējos divos gados pašvaldību budžeta ienākumi bieži ir mazāki nekā cerēts, to pašu var teikt par valsts dotācijām.

Privātajā jomā daudzi uzņēmumi ir nonākuši grūtībās krīzes ietekmē. Prognozes paredz kreditēšanas atsākšanu 2010.gada rudenī, tomēr tā nevar būt līdzvērtīga iepriekšējam izaugsmes periodam. Privātā sektorā izveidojies milzīgs nenomaksāto parādu slogs, kas atstās ietekmi uz daudziem gadiem. Resursu konsolidēšanas avots ir arī privātās investīcijas, kas saistītas ar publiskās privātās partnerības modeļa izmantošanu. Ievērojama peļņas daļa parasti tiek reinvestēta citos reģionos izvietotajās struktūrvienībās.

Tas pats sakāms arī par nodokļiem. Gan Latvijā, gan RPR iekšēji pastāv būtiskas atšķirības vietējo pašvaldību budžeta ieņēmumos uz 1 iedzīvotāju. Vietējo pašvaldību galvenais ieņēmumu avots ir nodokļu ieņēmumi, kuros galveno daļu sastāda pašvaldībā dzīvojošo iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Lielākā daļa RPR pašvaldību iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumos uz 1 iedzīvotāju ir ar labākajiem rādītājiem Latvijā.

Infrastruktūra

Rīgas plānošanas reģions koncentrē valstiski nozīmīgu transporta, enerģētikas, vides, sakaru un informātikas infrastruktūru. Īpaša nozīme ir transporta infrastruktūrai – Rīgas osta, lidosta, dzelzceļi, autoceļi, enerģētikas infrastruktūra, gāzes vadi un pazemes krātuves. Investīcijas infrastruktūrā ir nozīmīgas valsts konkurētspējas palielināšanai un investīciju piesaistei. Ir nepieciešamība plānot infrastruktūras investīcijai ne tikai saistībā ar atsevišķu uzņēmumu vai nozaru attīstības plāniem, bet kompleksi aptverot dažādas papildinošas nozares. Atbalstošā infrastruktūra ir atkarīga no vietas un investora prasībām un var atšķirties.

Problēma ir atbilstošu teritoriju sagatavošana investīcijām, kur ir nodrošināta investoram atbilstoša infrastruktūra.

ESOŠĀ UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDE

Tautsaimniecības nozares un ekonomiskā attīstība

Rīgas reģions ir Latvijas ekonomikas virzītājspēks - reģiona IKP īpatsvars 2007.gadā bija gandrīz 69 % no valstī kopumā radītā IKP, kur visnozīmīgākā loma pieder Rīgai. 2009.gada sākumā reģionā reģistrēti gandrīz 60 tūkstoši uzņēmumi, no kuriem ekonomiski aktīvi ir aptuveni 40%, kas atbilst Latvijas vidējam rādītājam. Reģiona lielāko uzņēmumu darbības jomas veidojas pārsvarā no dažādām pakalpojumu nozarēm. Visbiežāk tās ir tirdzniecības, loģistikas, telekomunikāciju un banku un finanšu sektora nozares.

Rīgas plānošanas reģiona kopējās pievienotās vērtības īpatsvars Latvijā sastāda gandrīz 67 %. Atsevišķās nozarēs šis īpatsvars ir virs 70 % (būvniecība, tirdzniecība, viesnīcu un restorānu pakalpojumi, transports un loģistika, operācijas ar nekustamo īpašumu), kas liecina par šo darbības veidu koncentrēšanos reģionā, galvenokārt uz Rīgas un Pierīgas rēķina.

Rīgas reģionā 2008.gadā ražoja vairāk kā 60 % valsts rūpnieciskās produkcijas. Aptuveni 80% reģiona rūpniecības jaudas atrodas Rīgas pilsētā. Rūpnieciskā ražošanā dominē pārtikas produktu un dzērienu ražošana, kokapstrāde, metālapstrāde, tekstilizstrādājumu un apģērbu ražošana, ķīmiskā rūpniecība un izdevējdarbība. Inovatīvo ražošanas nozaru vidū relatīvi strauji attīstās IT nozare un farmācija.

Rīgas reģions apkalpo 80-90 % finanšu, mārketinga, konsultāciju, apdrošināšanas sektora, reklāmas u.c. darījumu jomas pakalpojumu, kā arī augstākā līmeņa sadzīves pakalpojumu tirgus. Biznesa pakalpojumu un augstākā līmeņa sadzīves pakalpojumu piedāvājumā Rīgas reģionam nacionālā līmenī nav līdzvērtīgu konkurentu.

Rūpniecības nozaru vidū visaugstākais eksportspējas potenciāls ir kokapstrādes, metālapstrādes un elektroierīču ražošanas jomās. Augstu vērtējams arī tūrisma, specializētā tūrisma un radošo industriju potenciāls.

Šķēršļi un iespējas uzņēmējdarbības attīstībai

Uzņēmējdarbības attīstības šķēršļu un iespēju identificēšanai tika veiktas uzņēmēju un pašvaldību aptaujas. Aptaujas vieš lielāku skaidrību attiecībā uz uzņēmējdarbību ierobežojošo administratīvo šķēršļu struktūru. Kā traucējošākie tiek minēti tirdzniecības ierobežojumi, lai gan parasti biežāk tiek minēti būvniecības ierobežojumi, kā arī dažādu atļauju saņemšanas ierobežojumi. Jādomā, ka tas daļēji saistīts ar pašreizējās ekonomiskās krīzes specifiku, kad būvniecība ir lielā mērā apsīkusi, tāpat kā jaunu uzņēmumu dibināšana vai jaunu projektu uzsākšana, kas saistīti ar dažādu atļauju saņemšanas priekšnosacījumiem.

Pašvaldības kā šķērslis uzņēmējdarbības attīstībai norāda nodokļu politiku un kā iespējamo risinājumu piedāvā nodokļu politikas pārskatīšanu – lielākas iedzīvotāju ienākuma nodokļa daļas, uzņēmuma ienākuma nodokļa un pievienotās vērtības nodokļa daļas ieskaitīšana pašvaldības budžetā.

No uzņēmējdarbībai pieejamās infrastruktūras un tās kvalitātes nozīmības viedokļa vairumā pašvaldību aptaujātie uzņēmumi kā vissvarīgāko atzīmē autoceļu kvalitāti un pievadceļu trūkumu, turklāt tiek atzīmēta nepieciešamība tos uzlabot. Tas vēlreiz apstiprina zināmo faktu, ka autoceļu pieejamība un pievadceļu trūkums un to kvalitāte ir viens no kritiskākajiem uzņēmējdarbības attīstības faktoriem reģionā un plānojot teritoriju attīstību, turpmāk skatāmi kā vienota, kompleksa sistēma.

Izņemot reģiona lielās pilsētas un atsevišķus novadus, pašvaldību un uzņēmēju sadarbība ir diezgan vāja, kas izpaužas uzņēmējdarbības atbalsta organizāciju trūkumā vai informācijas nepietiekamībā par šādu organizāciju eksistenci.

ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVA

Uz radošumu un zināšanām balstītas ekonomikas reģions

Starptautiskajā konkurencē un ekonomikas izaugsmē izšķirošas kļūst valstu spējas attīstīt un piesaistīt radošus cilvēkus, kā arī radīt vidi, kura veicinātu gan jaunu ideju rašanos, gan šo ideju īstenošanu un komercializēšanu. Radošums jeb jaunrade, kura veido inovācijas, ir kļuvusi par galveno ekonomikas izaugsmes veicinātāju.

Rīgai Eiropas vadošo pilsētu vidū ir augsts nodarbinātības līmenis zināšanu intensīvās industrijās. Tomēr tā maz izmanto jaunrades ekonomikas iespējas – tā veido maz inovāciju, darba ražīguma ziņā Latvijas iedzīvotāji būtiski atpaliek no vecajām ES dalībvalstīm (tā ir par 50% mazāka) un ASV (par 60 %). Tas gan nenozīmē, ka Latvijā cilvēki mazāk strādā, bet gan to, ka tie rada salīdzinoši mazu pievienoto vērtību savam darbam, tas ir, cilvēkkapitāls netiek pilnvērtīgi izmantots.

Mūsdienās saite starp cilvēkkapitālu, ekonomisko izaugsmi un valstu eksportspēju ir pastarpināta ar jaunrades iespējām. Rīga ir Latvijas starptautiskās konkurētspējas mugurkauls – 2006.gadā Rīgā darbojās vairāk nekā 2000 eksportētāju, kas sastādīja 63% no visiem Latvijas eksportspējošiem uzņēmumiem. Ņemot vērā Rīgas reģiona eksporta lomu, tam ir jāklūst par izcilu piemēru, kā konverģēt no zemas uz augstas pievienotās vērtības radīšanu.

Augstākas pievienotās vērtības radīšana ir cieši saistīta ar radošo kapitālu. Rīgas reģionam no visiem Latvijas reģioniem piemīt vislielākais radošais kapitāls, t.i., vislielākā radošā šķira (zinātnieki, inženieri, mākslinieki, mūziķi, arhitekti, menedžeri un profesionāļi), kā arī vislielākā augsto tehnoloģisko uzņēmumu un zinātnisko institūciju koncentrācija. Rīgas reģiona radošais kapitāls, tā attīstīšana un izmantošana ir būtisks priekšnosacījums Latvijas eksportspējas kāpināšanai.

Rīgas reģiona īpatnība ir vienlīdz liela gan ražošanas uzņēmumu, gan augstas vērtības pakalpojumu sniedzēju koncentrācija. Rīgas reģionam kā daudzveidīgam attīstības centram ir jākalpo par plašu ideju un sadarbības platformu, kurā tiek kombinētas dažādas idejas un zināšanas, lai radītu jaunus eksportspējīgus produktus un pakalpojumus. Citiem vārdiem, inovāciju radīšana un izplatīšana ir svarīgākā Rīgas reģiona funkcija.

Lai arī Rīga ir Latvijas eksporta un radošā kapitāla lielākā turētāja, tomēr starptautiskā līmenī tās konkurētspēja tiek vērtēta zemu. Rīga ir iekļuvusi tikai no 105 līdz 115 vietai Eiropas pilsētu inovācijas indeksā 2010.gadā. Rīga kopā ar Viļņu, Košici, Dubrovnikiem un vēl 6 pilsētām iekļuva priekšpēdējā pilsētu grupā, kura ir apzīmēta kā "Ietekmētājas". Šo grupu raksturo maza ietekme uz Eiropas inovatīvo ekonomiku un konkurētspēja tikai atsevišķos segmentos. Tas nozīmē, ka Rīgas iedzīvotāju jaunrades talants un zināšanas netiek pilnvērtīgi izmantotas augstas pievienotās vērtības radīšanā. Lai palielinātu Rīgas radošo kapitālu un konverģētu uz augstākas pievienotās vērtības eksportu, ir nepieciešams attīstīt perspektīvās radošās ekonomikas nozares un ilgtspējīgi un plaši izmantot Rīgas reģiona cilvēku, telpas, dabas un simbolisko kapitālu.

Perspektīvie uzņēmējdarbības virzieni

1. Izpētes un attīstības pakalpojumi

Izpētes un attīstības pakalpojumi ir saistīti ar jaunu tehnoloģiju, produktu un pakalpojumu izstrādi. Rīgas reģionam kā valsts izglītības, zinātnes un pētniecības centram ir ievērojamas priekšrocības inovāciju ieviešanā salīdzinājumā ar pārējiem Latvijas reģioniem. Arī Baltijas mērogā Rīgas reģions ir viens no lielākajiem izglītības un zinātnes centriem. Tajā atrodas 78 zinātniskās institūcijas. Starp tām arī starptautiski nozīmīgas pētniecības iestādes, piemēram, Latvijas Organiskās sintēzes institūts, Latvijas Zinātņu akadēmijas Fizikālās enerģētikas institūts, Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūts un Latvijas Universitātes Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs utt. Vislielākais zinātniskais talants ir koncentrējies dabas zinātnēs, par to liecina analīze par zinātņu doktoru sadalījumu pēc jomas, kurā iegūts zinātniskais grāds.

2008.gadā 463 uzņēmumos, iestādēs un organizācijās tika veikts pētniecības darbs. Uzņēmumu dati par kopējiem izdevumiem inovācijām laika posmā no 2004. līdz 2008. gadam liecina par izdevumu pieaugumu inovācijām apstrādes rūpniecības vajadzībām, savukārt tie samazinās pakalpojumu nozarēs. Pieaug ne tikai izpētes un attīstības funkcijas uzņēmumos, bet pieaug arī izpētes un attīstības pakalpojumu tirgus apstrādes rūpniecības vajadzībām. Šajā laika periodā tas ir pieaudzis vairāk nekā divas reizes.

Stratēģiskās analīzes komisija, analizējot tautsaimniecības, fundamentālos un lietišķos pētījumus un to ietekmi uz tehnoloģisko attīstību un inovāciju veicināšanu, par zinātnes prioritāriem virzieniem noteica septiņas ar dabas un inženierzinātnēm saistītas prioritātes: agrobiotehnoloģija; biomedicīna un biofarmācija; enerģētikas zinātne; informātika; materiālzinātne; medicīnas zinātne un mežzinātne. Tieši šo zinātņu izpētes un attīstības pakalpojumi būtu jāaplūko kā perspektīvie virzieni.

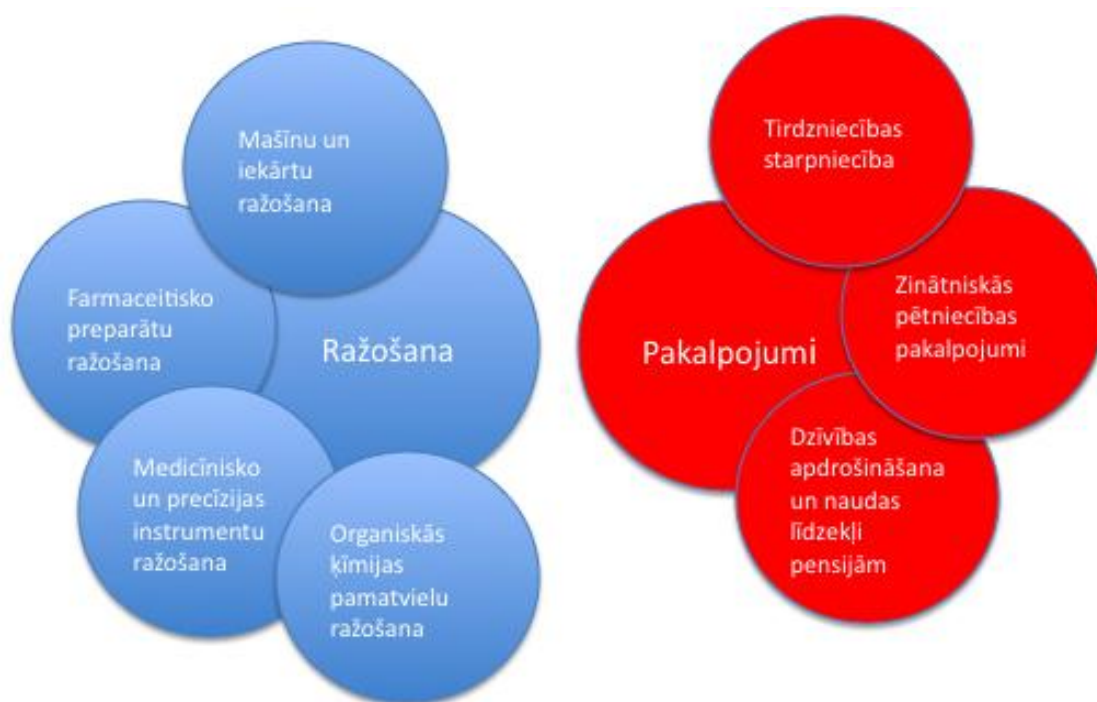
2. Radošās industrijas

Radošās industrijas ir tautsaimniecības nozares, kas balstās uz individuālo vai kolektīvo radošumu, prasmēm un talantu un spēj celt labklājību un radīt darba vietas, radot un/vai izmantojot intelektuālo īpašumu. Radošās industrijas rada, attīsta, ražo, izmanto un izplata, saglabā produktus, kam piemīt ekonomiska, kultūras un/vai izklaides vērtība. Radošo industriju uzņēmumiem un nozarēm raksturīgas ciešas saiknes ar citām nozarēm gan radošo industriju lokā, gan ārpus tā. Tāpēc tās bieži tiek uzskatītas par radošuma un inovāciju procesu katalizatorēm, kuru ietekme bieži vien pārsniedz to robežas.

Radošās industrijas piedzīvoja strauju izaugsmi, izaugsmes tempi no 2005. līdz 2007. gadam pārsniedza kopējos tautsaimniecības tempus. 2006.gadā radošo industriju apgrozījums veidoja 706 miljonus latu. Radošās industrijas nodarbināja 4% no Latvijas darbaspēka, no kuriem 68% tika nodarbināti Rīgā. Radošajām industrijas nozarēm ir raksturīgi mikrouzņēmumi un liels pašnodarbināto skaits – 7,2 no visiem Latvijas uzņēmumiem darbojās radošo industriju nozarēs. Pēc LR Kultūras ministrijas

veiktajiem pētījumiem ekonomisko rādītāju ziņā visveiksmīgākās radošo industriju nozares ir reklāma, izdevējdarbība un poligrāfija. Taču, analizējot radošo industriju nākotnes potenciālu, tika secināts, ka dizaina, audiovizuālo mediju un multimediju nozarēm piemīt vislielākais eksporta potenciāls.

Perspektīvie eksporta virzieni

3. Augstas pievienotās vērtības ražošana

Latvijas eksporta un ražošanas struktūra ir ar zemu pievienoto vērtību. Latvijas Bankas eksperti veica analīzi, kuras mērķis bija identificēt eksportspējīgas nozares, kurām ir liels eksporta potenciāls ar augstu pievienoto vērtību. Šī pētījuma ietvaros tika veikta dažādu valstu eksporta specializācija un novērtētas to salīdzinošās priekšrocības, kā arī tika novērtēta Latvijas pašreizējā eksporta komplicētība jeb ienākumu līmenis, kuru spēj nodrošināt esošā eksporta struktūra un atlasītas nozares, uz kurām pārorientējoties un kurās specializējoties, Latvija spētu būtiski palielināt esošās ražošanas struktūras noteiktos potenciālos ienākuma līmeņa griestus.

Šajā pētījumā tika secināts, ka perspektīvas ražošanas nozares ar augstu pievienotās vērtības eksportu ir: (1) farmaceitisko preparātu ražošana, (2) organiskās ķīmijas pamatvielu ražošana, (3) medicīnisko un precīzijas instrumentu ražošana, kā arī (4) mašīnu un iekārtu ražošana. Visām šīm nozarēm ir gan vismaz neliela industriālā bāze, gan izpētes un attīstības iestrādes. Piemēram, divi no lielākajiem farmaceitisko preparātu ražotājiem atrodas Rīgas reģionā, t.i., AS Grindeks un AS Olainfarm. Rīgā atrodas arī ar šīm nozarēm saistītās zinātniskās institūcijas, piemēram, Latvijas Organiskās sintēzes institūts, Latvijas Tehnoloģiskais centrs utt.

4. Augstas pievienotās vērtības pakalpojumi

Latvijas pakalpojumu eksports pēdējos gados attīstījies dinamiski – kopš 2000.gada tas pieaudzis 2,7 reizes. Straujākais pieaugums bija vērojams finanšu pakalpojumu grupā, kam seko autoratlīdzības un maksa par licencēm. Latvija pakalpojumu eksporta ziņā, attiecinot to pret ekonomikas lielumu, ir vidēji-augstu attīstīta. Tomēr to lielā mērā nosaka lielais pārvadājumu eksporta īpatsvars. Vairuma pārējo pakalpojumu sektoru eksporta intensitāte ir stipri tuvu vai pat zem pasaules valstu vidējā līmeņa.

Latvijas Bankas prioritāro pakalpojumu nozaru noteikšanai izmantota metodoloģija, kura jau iepriekš pielietota prioritāro preču nozaru noteikšanai. Analīzes rezultātā definētas trīs prioritārās pakalpojumu nozares: (1) dzīvības apdrošināšana un naudas līdzekļi pensijām, (2) zinātniskās pētniecības pakalpojumi un (3) tirdzniecības starpniecība. Ņemot vērā, ka Rīgas reģions apkalpoja 80–90% no visa augstas pievienotās vērtības pakalpojumu tirgus, šīs prioritārās pakalpojumu eksporta nozares būtu uzskatāmas par būtiskiem Rīgas reģiona ekonomiskās attīstības virzieniem.

5. Nestandarta un “tieši laikā” eksportspējīgi ražošanas pakalpojumi

Mūsdienās daudzi ražošanas procesi ir precīzi aprakstāmi, un tādēļ tie kļūst viegli standartizējami. Šādai ražošanai ne vienmēr ir nepieciešams augsti kvalificēts darbspēks. Tā kā kapitāls un arī darbspēks ir kļuvuši par standartizētām “precēm”, tad tie globalizācijas apstākļos kļūst viegli pieejami ražošanas uzsākšanai jebkurā pasaules vietā. Standartizācija veicina ražošanas procesu pārtapšanu par globālajā tirgū sniegtajiem pakalpojumiem, kā arī šo pakalpojumu pārvietošanu uz valstīm, kurās ir pieejams lētāks darbspēks.

Rīgas reģionā 2008.gadā ražoja vairāk nekā 60% valsts rūpnieciskās produkcijas. Aptuveni 80% reģiona rūpniecības jaudas atrodas Rīgas pilsētā. Rūpnieciskajā ražošanā dominē darbietilpīgas nozares un nozares, kas apstrādā vietējās izejvielas – pārtikas produktu un dzērienu ražošana, kokapstrāde, kā arī tekstilizstrādājumu un apģērbu ražošana, ķīmiskā rūpniecība, izdevējdarbība. Gandrīz visas minētās nozares raksturo industrializācijas perioda tautsaimniecības struktūru, kur tiek radīti produkti ar salīdzinoši zemu pievienoto vērtību.

Šīm nozarēm būtu jāizmanto Rīgas radošais kapitāls, tuvība eksporta tirgiem, kā arī Rīgas lidosta un osta, lai piedāvātu nestandarta ražošanas, kā arī “tieši laikā” ražošanas pakalpojumus. Šādi tiktu kāpināta šo nozaru pievienotā vērtība un maksimāli izmantota esošā transporta infrastruktūra.

6. Gaisa un jūras satiksme

Rīgas reģions vienlaikus ir starptautiskais un valsts iekšējais pasažieru un kravu transporta krustpunkts. Reģionā krustojas Eiropas transporta maršruti un nozīmīgākās valsts un reģiona pasažieru un preču transporta plūsmas. Reģionā atrodas Rīgas lidosta, dzelzceļa un autotransporta mezgls. Pārvadājumi veido lielāko grupu Latvijas pakalpojumu eksportā, 2007.gadā to īpatsvars veidoja pusi no visa pakalpojumu eksporta apjoma.

Latvijas Bankas analīze liecina, ka Latvija ir konkurētspējīga gandrīz visos pārvadājumu pakalpojumos. Starp šobrīd konkurētspējīgajiem transporta pakalpojumu sektoriem vislielākā komplicētība jeb vislielākā pievienotā vērtība ir gaisa transporta pakalpojumiem (galvenokārt lidostas darbība) un jūras kravas pārvadājumiem.

Tādējādi Rīgas lidosta un osta ir būtisks eksporta avots. Turklāt Rīgas lidosta ne tikai palielina pārvadājumu eksportu, bet arī veicina tūrismu. Par to liecina straujā braucienu kā eksporta pakalpojumu izaugsme. Tās īpatsvars pakalpojumu eksportā laika posmā no 2000. līdz 2007.gadam ir dubultojies. Tas atspoguļo pēdējo gadu laikā pieaugušo ceļotāju plūsmu uz Latviju. Var secināt, ka perspektīvie Rīgas reģiona attīstības virzieni ir gaisa un ostu satiksme.

7. Tūrisms

Rīga un Jūrmala ir starptautiski atpazīstamas pilsētas. Tas nodrošina tūrisma interesi pār tām. Pirms krīzes perioda – no 2005. līdz 2008.gadam – strauji pieauga Rīgā un Jūrmalā apkalpoto tūristu skaits, attiecīgi par 31% un 12%. Lai gan, iestājoties krīzei, ir jūtams būtisks tūristu apmeklējuma kritums, tomēr šis skaitlis vēl joprojām ir ievērojams. Piemēram, tikai 2009. gada ceturksnī vien tika apkalpoti 288 tūkstoši ārzemju viesu. No tiem 71% tika uzņemti Rīgā un 7% – Jūrmalā.

Jūrmalas pilsētas veselības iestāžu un pludmales kompleksa augstais prestižs un to nozīme NVS valstu iedzīvotāju kolektīvajā atmiņā var radīt veiksmīgus priekšnoteikumus arī turpmākai izaugsmei. Savukārt Rīga ir vēsturiska Baltijas jūras reģiona pilsēta, kurai nepieciešams radīt profilu, kas ir salīdzināms un konkurētspējīgs ar citām Eiropas pilsētām. Rīgas profilēšanai svarīgi uzsvērt Latvijas teritorijas ekoloģisko vidi kvalitatīva dzīvesveida nodrošināšanai tās iedzīvotājiem un viesiem, kā arī kultūras mantojumu, tajā skaitā padomju laiku.

8. Zaļās ekonomikas un ilgtspējīga dzīves veida nozares

ES kontekstā Latviju var uzskatīt par dabas kapitāla lielvalsti. Latvijas apdzīvojuma blīvums ir salīdzinoši mazs, tāpēc Latvija ir viena no “zaļākajām” un vismazāk urbanizētajām ES teritorijām. Arī Rīgas plānošanas reģions koncentrē ievērojamas vides un dabas vērtības – jūra, pludmales, trīs lielu upju (Daugavas, Lielupes un Gaujas) satece, sekļie piejūras lagūnezери, plašie purvu masīvi, mežu ekosistēmas un aizsargājamās dabas teritorijas. Tās ir unikālas ne tikai Latvijā, bet ieņem nozīmīgu vietu arī Eiropas mērogā.

Šīs dabas vērtības sniedz papildus iespējas Rīgas reģiona ilgtspējīgai attīstībai. Pasaulē pieaug pieprasījums pēc ekoloģiski sertificētiem un veselīgiem produktiem, kā arī dažādiem rekreācijas pakalpojumiem. Rīgas reģiona unikālā daba un ainava sniedz iespējas maziem un vidējiem uzņēmumiem attīstīt videi draudzīgu tūrismu un citas rekreācijas iespējas (piemēram, makšķerēšana, SPA un dažādi medicīniskie pakalpojumi).

Savukārt tikai Rīgas reģionā atrodas dziednieciskās dūņas. Šis maz izmantotais resurss var kalpot par būtisku dabas kapitāla sastāvdaļu ilgtspējīgu un ekoloģisku ārstniecības

pakalpojumu vai produktu nozarei. Rīgas reģiona jūras akvatorija pagaidām netiek pietiekami novērtēta kā dažādu atjaunojamo enerģijas resursu – avotu siltuma un elektrības ražošanai, piemēram, vēja ģeneratoru, siltumsūkņu sistēmas, viļņu enerģijas u.c. potenciāla attīstības telpa. Rīgas reģiona ilgtspējīgi izmantots dabas kapitāls var sniegt papildus iespējas jaunu nozaru attīstībai.

Priekšnosacījumi inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībai

Attīstības virzītāji

1. *Pievilcīga pilsētvide un starptautiskā satiklītība*

Darba tirgus iespējas nav vienīgais pilsētas pievilcību raksturojošais rādītājs. Mūsdienās pilsētvide tiek radīta, mijiedarbojoties publiskajai telpai, ainavai, tehnoloģijām un politiekonomiskajiem procesiem, kā rezultātā tiek iemiesota sadarbības, radošuma un demokrātisku prakšu iespējamība, kas izpaužas gan dzīves kvalitātē, gan pilsētvides unikalitātē. Tā kā cilvēki, nevis uzņēmumi ir pilsētu lielākais resurss, attīstās tās pilsētas, kuras cilvēkus piesaista vairāk. Līdz ar to pilsētu spēja attīstīt savu pievilcību ir kļuvusi par vērtību talantu migrācijas plūsmai. Lai sekmētu pilsētu piesaistes spēju papildus darba tirgum, jāņem vērā vismaz četri aspekti: transports, piekļuves iespējas un mobilitāte; pakalpojumu un aprīkojuma pieejamība; dabiskā un fiziskā vide; kultūras nozare.

Efektīvi transporta un komunikācijas sistēmas pakalpojumi spēlē būtisku lomu, lai stiprinātu dažādu reģionu pievilcību, tostarp arī Rīgas reģiona pievilcību. Tie rada saites, kas ir svarīgas, lai vietas un pilsētas spētu pilnvērtīgi realizēt savu potenciālu. Jo īpaši svarīga ir reģiona transporta iekšējā satiklītība un integrācija starptautiskos transporta tīklos. Tā sniedz reģiona papildus pievilcību eksportspējīgo ražošanas

uzņēmumu rūpnīcu novietojumu izvēlē. Transporta un platjoslu interneta tīkli savstarpēji gan papildina un stiprina iedzīvotāju un uzņēmumu komunikatīvās saites, gan spēj viens otru aizstāt. Integrētā pieeja sniedz iespējas gan stiprināt sadarbību, gan integrēt attālākās viensētas lielo pilsētu darba tirgū un pakalpojumu saņemšanā.

2. Rīgas reģiona inovācijas sistēmas izveide

Inovācijas aizvien retāk top slēgtās izpētes un attīstības laboratorijās un arvien biežāk rodas, uzņēmumiem un indivīdiem sadarbojoties ar dažādiem ārējiem avotiem, tajā skaitā potenciālajiem lietotājiem. Inovāciju rašanās ir būtiska nozīme kolektīvam dažādu reģionālo aģentu mācīšanās un tīklošanās procesam, kurā reģiona konkurētspējas priekšrocības tiek pārvērstas veiksmīgos lietotāju virzītos inovatīvos pakalpojumos un produktos.

Ar šī procesa vadību tiek saprasta atvērta Rīgas reģiona inovāciju tīkla izveide, kurā ir iekļautas izglītības iestādes, pētniecības institūti, uzņēmumu klāsteri, riska kapitālisti un radoši indivīdi kolektīvā mācīšanās un koprades procesa koordinācija, kā arī jaunu zināšanu, prasmju un prakšu izplatīšanās. Šādas inovācijas sistēmas izveide veicinātu sadarbību inovāciju radīšanas un attīstīšanas jomā.

3. Starptautiski pievilcīga augstākā izglītība Rīgā

Cilvēkkapitāls ir būtiska konkurētspējas priekšrocība, tāpēc pilsētas mūsdienās sacenšas par talantu piesaisti un noturēšanu. Jaunu talantu piesaiste ir svarīga starptautiski konkurētspējīgās augstākās izglītības institūcijās, jo mūsdienu jaunieši augstskolu izvēlē ir ļoti ģeogrāfiski mobili. Ņemot vērā Latvijas augstskolu pozīcijas starptautiskajos reitingos, var apgalvot, ka augstskolu programmas nav studentiem pievilcīgas. Tas ir viens no izskaidrojumiem, kāpēc Latvija ir nevis talantu saņēmējs, bet gan donors. Radošajās industrijās būtiska ir kvalitatīva kultūras izglītība, bet izpētes un attīstības pakalpojumu sniedzējiem – dabas un inženierzinātņu izglītība. Gan programmu kvalitāti, gan studiju pievilcību var uzlabot, izveidojot starpdisciplināras, uz radošumu un inovācijām vērsta mācību programmas.

Augstāka izglītība ir tikai viens no izglītības posmiem. Tāpēc būtu jāfokusējas uz radošumu, uzņēmējdarbību, kā arī uz radošām industrijām, dabas un inženierzinātņu fokusu visā izglītības ciklā, un jo īpaši skolās. Radošuma izglītībai jābūt vērstai uz starpdisciplināru sadarbību un iemaņu attīstīšanu, individualitāti attīstošu, iztēli, radošu domāšanu un talantus izkopjošu izglītības procesu. Izprotot patstāvīgas radošās domāšanas iemaņu nozīmi inovatīvas ekonomikas radīšanā, vairāk nekā 30 pasaules valstīs radošā domāšana tiek pasniegta kā atsevišķs mācību priekšmets skolās. Arī Latvijas skolu sistēmā ir jāievieš radošās domāšanas apmācība. Rīgas reģionā būtu jāizveido arī zinātnes centrs, kura mērķis būtu interaktīvā un aizraujošā (spēles, mijiedarbības) formā parādīt dažādu eksakto un tehnisko zinātņu praktiskos pielietojumus. Tāda izglītības forma ļauj apmeklētājiem, jo īpaši jauniešiem, atrast savu nākotnes profesiju un atklāt savus talantus.

4. Pētniecības institūciju internacionalizācija

Izpēte un attīstība strauji globalizējas, kļūstot par arvien nozīmīgāku pasaules tirgū piedāvātu pakalpojumu, ko iegādājas pieaugošs skaits lielo uzņēmumu. Pētījumi liecina, ka multinacionālām korporācijām, izvietojot savas izpētes un attīstības funkcijas, ir svarīgi šādi ar vietu saistīti faktori – lielāks tirgus potenciāls, aglomeratīvās ekonomikas lielums, lielāka izpētes un attīstības aktivitāšu intensitāte, kā arī tuvums ekselences pētniecības centriem. Ja pirmie divi ir grūti ietekmējami faktori, tad uz atlikušiem diviem būtu jāfokusē papildus uzmanība, lai integrētu Rīgas reģionā esošās izpētes un attīstības institūcijas starptautiskos pētniecības tīklos.

Rīcība uz pētniecības institūciju internacionalizāciju būtu (1) jāvērs uz zinātniskās infrastruktūras atbalstu, lai sasniegtu izcilību zinātnes jomās, kurās Rīgas reģiona pētniecības institūcijām ir starptautiski konkurētspējīgas priekšrocības, (2) palielināt uzņēmumu un zinātnisko institūciju sadarbību izpētes un attīstības jomā, (3) iesaistīt zinātniskās institūcijas starptautiskos pētniecības projektos, kuru pētījumi ir būtiski Latvijas klāsteru attīstībai.

5. Klāsteru attīstība

Klāsteri (puduri) ir nozīmīga Eiropas ekonomikas sadaļa – Eiropā ir aptuveni 2000 klāsteru, un tajos ietilpstošajās kompānijās tiek nodarbināti 38% Eiropas darbaspēka. Klāsteri veido uzņēmumu, pētniecības, izglītības un citu saistīto institūciju sadarbības tīkls, kurš veidojas ap kādas nozares vērtības ķēdi. Latvijā mazie un vidējie uzņēmumi salīdzinoši maz sadarbojas inovāciju attīstības jomā. Tieši klāsteri politikas veidošanā ir būtisks instruments, kā veidot uzņēmumu savstarpējās sadarbības saites to eksportspējas veicināšanai. Jo īpaši svarīgi ir iesaistīt klāsteros to nozaru uzņēmumus, kuras ir strauji augošas un starptautiski konkurētspējīgas, lai palielinātu šo kompāniju un arī visas nozares izaugsmes tempus. Atsevišķu nozaru koncentrācija ir izteikta noteiktās teritorijās, kas perspektīvā labvēlīgā gadījumā var veidot klāsterus – ķīmiskā rūpniecība Olainē, tūrisms Jūrmalā un Siguldā, zinātnes ietilpīgās ražotnes Salaspilī, vieglā rūpniecība, metālapstrāde Ogrē un Tukumā. Rīgas reģionā veidojas teritoriāli klāsteri ap lielajiem tranzīta uzņēmumiem – Rīgas brīvostas klāsteris, aviācijas klāsteris.

6. Riska kapitāla nozare

Rīgas reģionā tāpat kā Latvijā kopumā pagaidām ir maz attīstīts tāds finanšu instruments kā riska kapitāls, kas spēlē nozīmīgu lomu inovāciju, jaunu tehnoloģiju un jaunu produkciju ieviešanai ražošanā un to nonākšanai tirgū. Pētījumi liecina, ka tikai riska kapitāla papildus pieejamība vien būtiski nerada jaunas tehnoloģiski izcilas inovācijas reģionā. Drīzāk uzņēmumu inovatīvas aktivitātes palielina reģiona piekļuvi starptautiskam riska kapitāla tirgum, kā arī veicina lokālas riska kapitāla nozares attīstību. Tāpēc būtiski ir kāpināt uzņēmumu inovētspēju, samazināt barjeras uzņēmējdarbības uzsākšanai, palielināt uzņēmumu starptautiskās izaugsmes iespējas – mazinot jo īpaši uz jaunām tehnoloģijām orientētu uzņēmumu internacionalizāciju, kā arī integrēt tehnoloģiski attīstītu uzņēmumu iekļaušanos starptautiskās biržās.

Rīgas reģiona uzņēmēju sēklas un *start-up* finansējuma pieejamību var uzlabot, nododot daļu valsts un pašvaldību rīcībā esošo reģionālās attīstības, inovāciju un jaunu tehnoloģiju izstrādei paredzēto finansējumu riska kapitālistu pārvaldībā. Viens attīstības virziens ir izveidot Rīgas reģiona sēklas un *start-up* finansējumu riska kapitāla fondu, kurš ir paredzēts tādām inovatīvas uzņēmējdarbības aktivitātes veicināšanai, kuras risina pašvaldību esošās un/vai nākotnē apzinātas aktuālas problēmas. Šis būtu optimāls veids gan kā pašvaldībām risināt to problēmas, gan veicināt inovatīvu uzņēmējdarbību – sniedzot jauniem uzņēmējiem finansējuma iespējas, kā arī kļūstot par to pirmajiem klientiem. Otrs attīstības virziens ir daļu valsts un pašvaldības izpētes un attīstībai paredzēto finansējumu nodot riska kapitālistiem – pieprasot lielu procentu atdevi un spēju piesaistīt ārvalstu riska kapitāla naudu. Šādi tiktu radīts sēklas un *start-up* finansējums nākotnes tehnoloģiju izstrādei.

7. Uzņēmējdarbība kā karjeras izvēle

Latvijas un arī Eiropas ekonomikas mugurkauls ir mazie un vidējie uzņēmumi (99% no visiem uzņēmumiem), tomēr vairumam Latvijas iedzīvotāju uzņēmējdarbība nav iecienīta karjeras izvēle – tajā iesaistījušies tikai 12% iedzīvotāju, kas salīdzinājumā ar Ķīnu (25%), Austrāliju (21%) un Islandi (18%), ir ļoti zems radītājs. Daudzi (53%) Latvijas iedzīvotāji vēlētos kļūt par uzņēmējiem, tomēr tikai 7% iedzīvotāju kaut ko reāli sāk darīt šajā jomā. ES komisija ir secinājusi, ka uzņēmējdarbības uzsākšanu kavē 1) kultūras faktori – uzņēmējdarbības neveiksmju stigmatizācija un uzņēmējdarbības fokusa trūkums kultūrā; 2) administratīvas prasības uzņēmējdarbības uzsākšanai un īstenošanai; 3) iespēja piesaistīt investīcijas savām uzņēmējdarbības idejām.

Lai veidotu uz uzņēmējdarbību orientētu kultūru, ir nepieciešams turpināt uzņēmējdarbības gara un prasmju attīstīšanu pilna izglītības cikla laikā, sākot jau ar pamatskolas līmeni un beidzot ar mūžizglītību. Uzņēmējdarbības mācību un atbalsta programmas būtu jāiekļauj visās augstskolu programmās, jo īpaši cieši saistītās ar radošajām industrijām, kā arī orientētām uz dabas un inženierzinātnēm. Turklāt būtu jāattīsta sabiedrība atpazīstami zīmoli un ikvienam pieejami pakalpojumi saistīti ar uzņēmējdarbības uzsākšanu, piemēram, biznesa inkubatori, zinātnes un tehnoloģiju parki, kā arī pieredzējušo uzņēmēju konsultācijas uzņēmējdarbības uzsācējiem.

Lai mazinātu administratīvos šķēršļus būtu jāpaplašina e-pakalpojumu klāsts, jāturpina attīstīt vienas pieturas aģentūras, jāmazina šķēršļi jauniem uzņēmumiem piedalīties valsts un pašvaldību iepirkumos, kā arī jārada jaunas uzņēmējdarbības iespējas, valsts un pašvaldības iestādēm deleģējot daļu no saviem sniegtiem pakalpojumiem tirgum. Papildus šīm iespējām, Rīgā var tikt veidotas uzņēmēju rezidences ar mērķi piesaistītu no citām valstīm uzņēmējus uzsākt savas uzņēmējdarbības gaitas Rīgā. Uzņēmēju rezidenču pakalpojumu klāstā ietilptu daļēji subsidētas uzņēmējdarbības un dzīvošanas telpas pirmos darbības mēnešos, tīklošanās iespējas ar Rīgas reģiona uzņēmējiem un palīdzība vīzu un uzturēšanās atļauju iegūšanā.